

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ

Περὶ Κωνσταντίνου τοῦ τελευταίου Αυτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ περὶ τῆς τελευταίας αὐτῆς πολιορκίας.

—ο—

Ὅτε ἐξύπνησεν ἰδε τὸν θάλαμόν του φεγγόμενον ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας τῆς σελήνης, διό ἤρχιζε νὰ ἀπορῆ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ὥρων καὶ ἄς ἐκοιμήθη. Καὶ περιεργεῖα φερόμενος ἀνεπόλησε τὰς λεπτομερείας τῶν ὀνείρων καὶ ὀπτασιῶν του, καὶ ἡ ἀναθεώρησις αὐτῆ τὸν ἔτερεψεν εἰς ἄκρον. «Μὰ τὴν πίστιν μου, ἤθελα νὰ ζῶ πάντοτε ὅπως ἐκοιμήθην! Ἴδού ὑπαρξίς! Ἴσως τὸ ὄνειρον εἶναι καὶ ἡ ἀληθινὴ ζωὴ, καὶ ἡ ἀληθινὴ ζωὴ εἶναι τὸ ὄνειρον! Καὶ ὅμως μὲ φαίνεται ὅτι ἔχω τι βαρὺ εἰς τὸν ἐγκέφαλον. Ἄλλ' ἀδιάφορον εἶμι εἰς τὴν σελήνην μὲ φέγγει τὸ ὠραῖον φῶς τῆς γῆς. »

Εἶπε καὶ ἐσηκώθη, καὶ ἡ δρόσος τῆς νυκτὸς προσβαλοῦσα τὸ πρόσωπόν του, τὸν ἐξωγόνησεν ἐντὸς δύο ἡμερῶν ἀνέστη τρίς. Βεβαίως, ὡς ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ ὀπίου θὰ ἠσθάνθη ἠρεθισμένος καὶ ὑπερβολὴν ἀπὸ χαρὰν παιδαριώδη ἀσυνήθη εἰς τὴν κρᾶσιν του. Ἐκάθησεν εἰς τὸν ἐξώστην, καὶ ἐμειδία εὐμενῶς πρὸς τὴν ἐξοχὴν λάμπουσαν ὑπὸ τὴν σελήνην τῆς Κίνας μὲ τὴν λάμπην ὅσην βλέπουσιν οἱ Ἄγγλοι εἰς τὸν κῆπον τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου ὑπὸ τὸν ἥλιον τοῦ Λονδίνου, τὸν Ἰούλιον μῆνα περὶ μεσημβρίαν. Ὅλωσ χαίρων καὶ σκιρτῶν, δὲν διετήρησε τὴν συστολήν του, ἀλλὰ μὲ φωνὴν τραχεῖαν, βραγχώδη καὶ βαρεῖαν, ἐψάλλε τὸ ἀποδημητήριον ἄσμα τῶν ναυτῶν τῆς Ἀγγλίας.

Come, all hands, ahoy the anchor;
From friends and relations we go
Poll blubbers and cries, devil thank her,
She'll soon sake another in sow.

ἦτοι

Ἐλθετε ὅλοι αἱ γαῖρες νὰ ἀναπύρετε τὴν ἀγκυραν,
Ἀποχωρῶμεθα ἀπὸ τοὺς φίλους καὶ τοὺς συγγενεῖς μας.
Ἡ Παυλίνα ὀλοφύρεται καὶ κλαίει ὁ διάβολος ἄς τὴν εὐχαριστήσῃ.

Θὰ εὖρη ταχίως ἄλλον διὰ νὰ τὸν βυμουκλήσῃ.

Μόλις δὲ ἐτελείωσε τοὺς πρώτους στίχους, καὶ ἰδε τί τὸ ὅποιον δὲν ἐτάσσετο μεταξὺ τῶν φαντασμάτων τῆς τελευταίας ὀπιώδους ὀπτασίας του. Εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην τῆς μικρᾶς λίμνης ἐφάνη καθαρῶς μορφή ζῶσα τῆς ὁποίας ἡ ἔκστασις ἐρμηνεύετο ἀπὸ σπασμωδικὴν ἀκίνησιαν. Ὁ Μελφόρδ δὲν ἐνόησε εἰς ποῖον ἔθνος τὸ νυκτερινὸν ἐκεῖνο ὄν ἀνήκε ἡ κεφαλὴ, οἱ ὠμοί, τὰ ἰσγία, ἡ μέση του, ὅλα ταῦτα ἔχοντα σχῆμα λεπτὸν ἀλλ' ἀδέσποτον καὶ κυμαίνομενον, ἐδείκνυον τὸ ὄν ἐκεῖνο ὡς δένδρον ἀνοίγον τὰ φύλλα ὑπὸ τὴν πνοὴν τῆς νυκτὸς. Ὁ Μελφόρδ ἐπίστευσε κατ' ἀρχὰς ὅτι ἦτο δένδρον· ἀλλὰ τὸ δένδρον ἀφῆκε μετ' ὀλίγον δύο κραυγὰς βραγχώδεις ὁμοίας πρὸς τὰς γοεράς φωνὰς τῶν κούκκιων, καὶ βαλὼν ἓνα πόδα ἔμπρὸς καὶ ἓνα ὀπίσω προσήρρωσεν εἰς μίγα τὸξον βέλος, καὶ ἐσημάδευσε τὸ στήθος τοῦ Μελφόρδ.

(Ἐπεταὶ συνέχεια).

Κωνσταντῖνος, ὁ τελευταῖος τῶν Γραικορωμαίων Αυτοκρατόρων, δέκατος ἦ, κατ' ἄλλην ὀνοματολογίαν, τεσσαρεσκαίδεκατος ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ὑπὸ τοῦτο τὸ ὄνομα ἀριθμούμενος, ἦτον, πατρόςθεν μὲν, τὸ γένος Παλαιολόγος, τέταρτος ἐκ τῶν ἐξ υἱῶν Μανουὴλ Β' τοῦ Παλαιολόγου μητρόθεν δὲ Ἀρχαγᾶς διότι ἡ μήτηρ του, Εἰρήνη ἢ Ἑλένη, ἡ μετονομασθεῖσα περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου της διὰ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος Ἰσομονῆ, ἦτον θυγάτηρ Κωνσταντίνου τοῦ Ἀραγᾶς, ἡγεμόνος τῆς παρά τὸν Ἄξιόν Μακεδονίας.

Ἐγεννήθη δὲ, κατὰ τοὺς πιθανωτέρους ὑπολογισμοὺς, τῇ 9 Φεβρουαρίου τοῦ 1404, καὶ παρὰ τοῦ πατρὸς του μὲν διορίσθη ἡγεμὸν τῶν τῆ Χαζαρία ὁμορρύντων μερῶν τοῦ Πόντου, ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του δὲ Ἰωάννου, ὕστερον αὐτοκρατορήσαντος, ἡγεμὸν τῆς Πελοποννήσου, ὅπου ἡγεμόνευον καὶ οἱ ἄλλοι του ἀδελφοί.

Διαδεχθεὶς τὸν ἀδελφόν του, Ἰωάννην Ζ' ἢ Η' τὸν Παλαιολόγον, ἀποθάνοντα, κατὰ τὸν Φραντζῆν, τῇ 31 Ὀκτωβρίου τοῦ 1449, καθ' ὃν καιρὸν ἡ ποτὲ παγκόσμιος τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατορία εἶχε κατακτήσῃ νὰ μὴ ἔχη μακρότερα ὄρια παρὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰ τεῖχη, δὲν ἠθέλησε νὰ χρισθῇ, κατὰ τὴν συνήθειαν, Αὐτοκράτωρ (*), ἐν ᾧ ἔδλεπεν ἐπικείμενον ἐξωθεν τῶν τειχῶν τῆς πόλεως τὸν Σουλτάν Μουράτην, καὶ, μετ' αὐτὸν, τὸν τρομερὸν Μεχμέτην.

Εἶχε δὲ νυμφευθῆ, τὸν Ἰούλιον τοῦ 1428, Θεοδώραν, τὴν θυγατέρα τοῦ Κόμητος Λεονάρδου τοῦ Τόκκου, καὶ ἐγγόνην Καρόλου τοῦ Β', Κόμητος Κεφαλληνίας καὶ Ἰακίνθου, ὅστις παρεχώρησεν αὐτῷ διὰ τοῦ συνοικεσίου τούτου ὅσα φρουρία καὶ πολιχνία ἐκέκτητο ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν οἷς καὶ τὸ Χλωμότσι καὶ ἡ Γλαρέντζα (Κλαρεντία) ἐν τῇ Ἠλείᾳ.

Ἀποθανούσης δὲ ταύτης τῷ 1429, καὶ ταφείσης ἐν Κλαρεντία, ἔλαβε δευτέραν σύζυγον, τῇ 27 Ἰουλίου τοῦ 1441, Αἰκατερίναν τὴν θυγατέρα τοῦ ἡγεμόνος τῆς Λέσβου, Νοταρᾶ Παλαιολόγου τοῦ Κατελουσίου (**), ἀποθανούσαν καὶ ταύτην, περὶ τὸν

(*) Ὅθεν κακῶς παριστάνεται στεμματοφορῶν.

(**) Ἡ Γατελούζου, καθὼς τὸν γράσει ὁ Δούκας, χρηματίσας γραμματεὺς αὐτοῦ τε ταύτου, Δορλίνου τοῦ Γατελούζου καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Δορμίκου τοῦ Γατελούζου. Ἦσαν δὲ οὗτοι πάντες ἔκγονοι Φραγκίσκου τοῦ Γατελούζου, εὐγενοῦς Γενουίτου, ὅστις, ἀποκαταστήσας Ἰωάννην τὸν Ἀνδρόνικου τὸν Παλαιολόγον, τὸν ἄλλως

Αύγουστον τοῦ 1412, ἐν Παλαιοκάστρῳ τῆς Λέσβου. Ὡστε, ὅταν αὐτοκράτορῃεν, ἦτο χηρεύων, χωρὶς κανέν τέκνον ἀπὸ τῶν δύο του γυναικῶν.

Ἐν ἔτος πρὶν τοῦ θανάτου του ἐμνηστεύσατο μὲν τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος (!) τῆς Τραπεζούντος, Δαβίδ τοῦ Κομνηνοῦ, τὸ συνοικέσιον ὅμως τοῦτο δὲν ἐπραγματοποιήθη, ἐπιθρόντος τοῦ Μεχμέτ.

Οὗτος ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος τῶν ὀγδοήκοντα Χριστιανῶν αὐτοκρατόρων, ὅσοι, ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ἐν διαστήματι 1140 χρόνων, ἐβασίλευσαν τῶν Γραικορωμαίων ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ, διὰ τὰς σπανίας του ἀρσῆς, ἦτον τῶ ὄντι ἀξίως καὶ τῆς διαδοχῆς τοσούτων αἰώνων δοξῆς, καὶ εὐμνηστίας τύχης.

Ἄλλ' ἡ ὄρα τοῦ τέλους τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας εἶχε πλέον σκιάη, καὶ ὁ Σουλτάνος Μεχμέδ ὁ Β', ὁ ἐπικληθεὶς Φατίχ (νικητῆς ἢ, κατακτητῆς, δορικτήτωρ), υἱὸς Σουλτάν - Μουράδ τοῦ Β', καὶ ἐγγονος Μεχμέδ τοῦ Α', τοῦ ἐπιλεγόμενου Τσελεμπῆ (*), διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του τῆ 2 Φεβρουαρίου τοῦ 1451, εἰς ἡλικίαν 23 ἐτῶν, ἀπεράτισε τὴν ἐξόντωσιν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, καὶ ἐπὶ τούτῳ, μετὰ ἐν ἔτος τῆς αὐτοκρατορίας του, τῆ 26 Μαρτίου τοῦ 1452, ἐπαγγέρισε νὰ κτίσῃ καὶ ἐπὶ τῆς δυτικῆς τοῦ Βοσπόρου παραλίας φρούριον, ὁμοίον τῶ προαικοδομηθέντι ἤδη ὑπὸ τοῦ πάππου του ἐπὶ τῆς ἀντικρῦ Ἀσιατικῆς παραλίας, καὶ οὕτω νὰ γίνῃ κύριος τοῦ πλοῦς τοῦ Βοσπόρου καὶ τῶν τελωνείων τῶν ἀπὸ τούτου εἰσπραττομένων, καὶ νὰ διαβιβάσῃ ἐν ἀσφαλείᾳ ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ἠπιρον τὰ στρατεύματά του.

Ἐναντίον τῆς προφανοῦς ταύτης παραβίασεως τῆς μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν ὑπαρχούσης συνθήκης, ἐδοκίμασε νὰ διακηρυχθῇ ὁ δυστυχῆς Κωνσταντῖνος, ἀποστείλας πρέσβεις πρὸς τὸν Σουλτάνον. Ἄλλ' ὁ Μεχμέτ ἀπεκρίθη ὅτι εἶνε κύριος νὰ κτίσῃ ἐπὶ τῆς ἐπικρατείας του ὅπου θέλει καὶ ὅτι, ἀνίσως ἄλλοτε τολμήσῃ τις νὰ ἐμφανισθῇ πρὸς αὐτὸν ὡς πρέσβυς περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, θέλει τὸν ἀποδεῖρῃ ζῶντα. Καὶ ἐξακαλουθῶν μὲ ἄκραν ταχύτητα τὴν οἰκοδομήν, ἐργαζομένων πολλῶν ἐξ ὑπαμοιβῆς χιλιάδων ἡμέραν καὶ νύκτα, ἐτελείωσεν ἐν διαστήματι τεσσάρων μηνῶν τὸ καὶ μέχρι τῆς σήμερον σωζόμενον ὀχυρότατον τοῦτο φρούριον ἐπὶ τοῦ Ἑρμαίου ἀκρωτηρίου, τὸ καλούμενον φρούριον τῆς Εὐρώπης (Ροῦμελη - χρισσαρῦ), τὸ ὑλικὸν τοῦ ὁποίου ἐλήφθη κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τῶν πλησίον δύο λαμπροτάτων ναῶν τοῦ Ἀρχιστρατήγου, τοῦ ἐν τῶ Σω-

σθενίῳ (Στένη) καὶ τοῦ ἐν ταῖς Ἑστίαις (Μέγα-Ρεῦμα).

Τοῦτο ἦταν σημεῖον ὡς πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον, ὅτι ἐπρεπε νὰ ἐτοιμασθῇ διὰ τὸν τελευταῖον περὶ τῶν ὄλων ἀγῶνα. Ἄλλὰ πῶθεν καὶ πῶς; ὅταν, παρ' ἐκτὸς εὐαριθμῶν τινῶν τριήρων, καὶ 2 — 3000 στρατιωτῶν, ξένων τῶν πλειοτέρων, εὐδὲν ἄλλο εἶχε νὰ ἀντιτάξῃ πρὸς τὸν φοικτὸν του ἀντίπαλον, παρὰ τὴν προσωπικὴν του ἀνδρίαν.

Ἄλλ' οὐχ ἦταν, ἀποφασίνας νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην, ἐφωδίασεν, ὅσον ἐνεδέχετο, μὲ τροφὰς καὶ πολεμικὰ τὴν πόλιν, ὠχύρωσε τὰ τείχη, ἐκλείσθη διὰ τῆς μεγάλης ἐκείνης ἀλύσου (ἐκτεινομένης ἀπὸ τοῦ πύργου τοῦ Γαλατᾶ (*) μίχρι τοῦ τῶν Μαγγάνων, τοῦ καλομένου Κεντηγαρίου), τὸν Κεράτιον κόλπον, καὶ ἐσώθεν αὐτῆς παρέταξε τὰς ἐν τῶ λιμένι τριήρεις καὶ τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα ὅσα εὐρέθησαν, ἐζήτησα τὴν βοήθειαν τῶν Οὐνετιῶν καὶ Γενουσησίων, οἱ ὅποιοι, καὶ τοὶ ὁλοῖως ἀνέκαθεν ἐμπορευόμενοι τὴν ἀβλιότητα τοῦ Γραικορωμαϊκοῦ Κράτους, προσπνέθησαν κατ' αὐτὴν τὴν περιστάσιν, οἱ Οὐνετιοὶ μάλιστα, πρὸς τοὺς πάσχοντας ἀδελφούς των χριστιανούς μὲ ἱπποτικὴν τῶ ὅτι ἀφιλοκέρδειαν καὶ ἀνδρίαν.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ ἐδοκίμασε νὰ κινήσῃ διὰ τοῦ Πάππα (Νικόλαος ἦτον τότε ὁ Ε', διαδεχθεὶς τῶ 1147 τὸν Εὐγένιον τὸν ἐπὶ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου) τὸν ζῆλον τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, καὶ νὰ ἐνισχύσῃ νέαν σταυροφορίαν. Ἄλλ' οἱ καιροὶ ἐμείνοι εἶχον ἤδη παρῆλθῃ καὶ ἡ Εὐρώπη, τρομαγμένη ἀκόμην ἀπὸ τὰς δύο κατ' αὐτῆς νίκας τῶν Τούρκων, τὴν ἐν Κόσσοδῃ καὶ τὴν ἐν Βάρνη, ἐστοχάζετο κάθε ἄλλο παρὰ νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Τούρκων· ὁ δὲ μακαριώτατος Πάππας, ἀντὶ πάσης βοηθείας, ἀπέστειλεν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον τὰς ἀποστολικὰς του εὐχὰς, καὶ ἕνα Μεγάλον, Ἰσιδώρον τὸν ποτὲ Μητροπολίτην Κιζιβίας τῆς ἐν Ρώσσιᾳ, σταλέντα μὲν παρὰ τοῦ ἐκεῖ Δουκᾶ εἰς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδον μετὰ τῶν ἄλλων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀρχιερέων, καὶ ὑπογράψαντα καὶ αὐτὸν τὴν λεγομένην ἐκείνην Ἐνωσιν, ἀποδιωχθέντα δὲ διὰ τοῦτο μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῶν Ρώσων, καὶ καταφυγόντα εἰς Ρώμην, ὅπου τῶ ἀπειρηθῆ ὡς ἐπαύλον τὸ σκιαδιστὸν τοῦ Καρδινάλιου. Εἰς αὐτὸν παρήγγειλεν ἰδίως νὰ φρονίσῃ μὲ κάθε τρόπον, ὠφελούμενος ἀπὸ τῆς ἀβλιότητος τῶν Γραικῶν, νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν, ὑπάρχουσαν ὀνόματι μόνον, ἑκαστῶν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, πρὸ πάντων δὲ καὶ ἐπὶ πᾶσι τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Πάππα διότι περὶ τούτου κυρίως ἦτον ἅπασα ἡ σκουδῆ.

Ἠτοιμάζετο ἐν ταῦτοις ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ ὁ Σουλτάνος. Ἄλλ' ὅποιαί ἐτοιμασίαι! ὅλαι αἱ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν Τουρκικαὶ δυνάμεις, τὰ στρατεύματα τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, πλήθος ἄλλο ἐθελοντῶν, εἰς τὴν ἀκρὴν τότε ἀκόμην ὄλου των τοῦ φανατισμοῦ, καὶ ἐπὶ πᾶσιν αἱ τρομεραὶ ἐκεῖναι λουμ-

Καλο - Ἰωάννην, εἰς τὸν πατρικὸν αὐτοῦ θρόνον τῶ 1357, ἔλαθε παρ' αὐτοῦ δῶρον τὴν ἡγεμονίαν τῆς Λέσβου καὶ τὴν ἀδελφὴν τοῦ αὐτοκράτορος εἰς γυναῖκα, ὅθεν οἱ ἀπόγονοὶ του Παλαιολόγου.

(*) Τὸ ὄπκιον ὁ Φραντζῆς μεταφράζει Κορίτσες. Πολλοὶ τῶν ἱστορικῶν συγχέουσι τοὺς δύο τούτους Μεχμέτας, πάππον καὶ ἐγγονον, καὶ ὀνομάζουσι καὶ τὸν δεύτερον Τσελεμπῆν. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ τίτλος οὗτος (σημαίνων τὸν Εὐγενεῖ) εἰδόμενον εἰς τὸν μονογενῆ ἐπίδοξον τοῦ θρόνου διάδοχον.

(*) Οὐχὶ τοῦ νῦν σωζομένου ἐκὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, ἀλλ' ἄλλου εἰς τὸ παράλιον περὶ τὴν πύλιν τοῦ Μοῦμ-Χανί.

σπάρξαι (κανόνια, οὐ πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐπισηθέντα, διὰ τὴν εὐρυσίαν τῆς κυρίτιδος, τὰ ὅποια οἱ μὲν τῶν συγγραφέων Χωνείας, οἱ δὲ Τηλεβόλους καὶ ἄλλοι Ἑλεπόλεις, κακῶς γραφομένον Ἑλεβόλεις, ἀποκαλοῦσι), τὰς ὁποίας κατασκεύασεν Οὐγγρός τις Οὐρβανὸς τὸ ὄνομα, ἐλθὼν μὲν τοκαταρχὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀπελθὼν δὲ μετὰ ταῦτα εἰς τὸν Σουλτάνον ἐπ' ἐλπίδι μεγαλητέρου κέρδους.

Καὶ τέλος, περὶ τὸν Μάρτιον τοῦ 1453 ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς πόλεως ἀπὸ τῆς Ἀδριανοῦ, ἀποστείλας προτὸν ἓνα τῶν στρατηγῶν του, τὸν Σαριτζά-πασσᾶν, ἵνα προετοιμάσῃ τὸν δρόμον διὰ τῶν τηλεβόλων τὴν μετακόμισιν, καὶ ἰδίως ἐνὸς τερατωδεστάτου, τὸ ὅποιον ἐσυρον πεντήκοντα, ἢ, κατὰ τὸν Λαόνικον, ἐβδομήκοντα βοῶν ζεύγη καὶ δύο χιλιάδες ἄνδρες, ἐδέχτο δὲ σφαῖραν ἐχούσαν περιφέρειαν ἐνδεκα σπιθαμῶν (!!), καθὼς διηγεῖται Λεωνάρδος ὁ Χίος, προσθέτων ὅτι κατεμέτρησεν ὁ ἴδιος ἐξ αὐτῶν μίαν.

Κατόπιν ἦλθε καὶ ὁ Σουλτάνος μὲ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ στρατεύματος, συμποσομένου εἰς 400,000 περίπου ἄνδρας, ἐξ ὧν 40,000 Γενίτσαροι, καὶ ἐξ αὐτῶν 10,000 οἱ ἐκλεκτότεροι, ἀποτελοῦντες τὴν βασιλικὴν φρουράν.

Καὶ τῆ 2 Ἀπριλίου ἐστῆσεν ἐξώθεν Κωνσταντινουπόλεως τὴν σκηνὴν του κατασκευῶν τῶν πυλῶν τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ (τοῦ νῦν Τὸπ-καπού) καὶ τῆς Πολυάνδρου (Ἐδινέ-καπού), ὅπισθεν λόφου τινὸς καλουμένου σήμερον Μάλ-τεπέ. Τὰ δὲ στρατεύματα ἐτοποθετήθησαν, τὰ μὲν τῆς Ἀνατολῆς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ ἕως τῶν ἀκτῶν τῆς θαλάσσης πρὸς νότον ἢ τῆς Πύλης τῆς Χρυσῆς (τῶν Ἑπτὰ Κουλάδιων), τὰ δὲ τῆς Ῥούμελης ἐξ ἀριστερῶν ἄχρι τῆς Ευλοπόρτης καὶ Κοσμιδίου (Κισύμπ). Ἀπόσπασμα δὲ τι τοῦ στρατεύματος μὲ μέρος τοῦ πυροβολικοῦ ἐπέρασαν εἰς τὸ κατέναντι τῆς πόλεως μέρος, πέραν τοῦ Κερατίου Κόλπου, ὑπεράνωθεν τοῦ φρουρίου τοῦ Γαλατᾶ, κατεχομένου ὑπὸ τῶν Γενουιτῶν, καὶ ἐτοποθετήθη ἐπὶ τοῦ λόφου ὅπου τῶρα τὸ Σταυροδρόμιον, καλούμενον τότε Ἅγιος Θεόδωρος, ἵνα πυροβολῆ τὰς ἐν τῷ λιμένι παρατεταγμένας τριήρεις, τῶν ὁποίων καὶ κατεδύθησε διὰ τῶν σφαιρῶν μίαν, αἱ δὲ λοιπαὶ ἠσφαλίσθησαν μετὰ τοῦτο ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Γαλατᾶ εἰς τὴν παραλίαν.

Ὁ δὲ στόλος του, καταπλύσας συγχρόνως σχεδὸν ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, συμποσομένους εἰς 380 πλοῖα, ἐξ ὧν 31 μεγάλαι τριήρεις (κάτεργα), ἐπειδὴ δὲν ἠμπόρουν νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς τοῦ Κόλπου διὰ τὴν ἄλυσον, προσωρμίσθη μέρος μὲν εἰς τὸν Φειδαλίας κόλπον (Μπαλτά-λιμάν), μέρος δὲ περὶ τὸ Διπλοκίονιον (Δολμά-μπαγτσε).

Τότε ἐμήνησε τῷ Αὐτοκράτορι, ὅτι, κυριεύων πρὸ ἐτῶν ἤδη ὅλης τῆς ποτῆ Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, δὲν ἀρέχεται νὰ ὑπάρχῃ ἐντὸς τοῦ Κράτους του μία πόλις ἐχθρὰ καὶ τῆς πίστεως καὶ τοῦ ὀνόματος τῶν Μουσλήμ, καὶ διὰ τοῦτο ἐχει σκοπὸν ἀμετάθετον νὰ τὴν ἐκπολιορκήσῃ. Φειδόμενος ὁμοῦ τοῦ ἀνθρώπου κίματος, προτείνει τῷ αὐτοκράτορι νὰ τῷ πα-

ραδίωσῃ τὴν πόλιν ἀναιμωτῶς, καὶ ὑπόσχεταὶ νὰ διατηρήσῃ ἀνεπηρέαστα τὴν θρησκείαν, τὰ ἔθιμα καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν κατοίκων, εἰς αὐτὸν δὲ νὰ δώσῃ, εἴτε τὴν Πελοπόννησον, εἴτε ἄλλο ἀνάλογον μέρος ἐκ τῆς ἐπικρατείας του, ὅπου νὰ ἐγκαταδιώσῃ ἡγεμονεύων.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπεκρίθη καθὼς ἔπρεπεν εἰς Χριστιανὸν ἡγεμόνα, ἀπόγονον καὶ διαδόχον τοσοῦτων Αὐτοκρατορίων. Εἶπε δὲ ὅτι, ἔχων πρὸ χρόνων συνθήκας καὶ πρὸς τὸν πατέρα τοῦ Σουλτάνου καὶ πρὸς αὐτὸν ταῦτον τὸν Σουλτάνον, καθὼς καὶ οἱ προκάτοχοί του πρὸς τοὺς προκατόχους ἐκείνου, δὲν γνωρίζει ὅτι παρέσῃ αὐτὰς ποτε. Ἐπομένως, ἂν ὁ Σουλτάνος ἐπιμένῃ νὰ τὰς ἀβιθήσῃ πρῶτος ἄνευ αἰτίας, αὐτὸς ἐχει τὰς ἐλπίδας του εἰς Θεὸν, καὶ εἰς αὐτὸν ἀναβίσει καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως. Ἀνίσως ὁμοῦ παραχωρήσῃ ἄλλως ἢ Θεῷ Πρόνοια, αὐτὸς προκρίνει νὰ ταφῇ ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς, παρὰ νὰ συγκατατεθῇ εἰς προτάσεις ἀναξίας ἑαυτοῦ.

Τότε ἄρχισεν ἡ πολιορκία. Καὶ οἱ μὲν Τούρκοι, στήσαντες ἐπὶ λόφῳ χειροποιήτων τὰς τηλεβόλους, ἤρξαντο πλήττειν τὰ τείχη κατὰ τρία κυρίως μέρη, τὸ μὲν, περὶ τὴν καλουμένην Χαρσίαν (Ἐγκαρσίαν;) πύλην, τὸ νῦν Ἐγρί-καπού, τὸ δὲ περὶ τὴν Ἀδριανοῦ· καὶ τὸ τρίτον, ὅπου καὶ ἡ μεγίστη ἐκείνη ἐλεπόλις, ἀντικρὺ τῆς τοῦ Ῥωμανοῦ, ἀφ' ἧς καὶ παρωνομάθη Τὸπ-καπού, στήσαντος τοῦ Σουλτάνου μετὰ τὴν ἄλυσιν ὑπεράνωθεν αὐτῆς, ὡς τρέπαιον, τὴν χωνεῖαν ταύτην.

Ἀντετάχθησαν δὲ καὶ οἱ ἐν τῇ πόλει, καὶ ἐμπερήθησαν, κυρίως μὲν στρατιῶται τῆς πόλεως 2972, σύμμαχοι δὲ, Γενουήνσιοι καὶ Οὐζνετοί, καὶ ἄλλοι στρατολογηθέντες ἐκ τοῦ προχείρου ἐκ τῶν κατοίκων καὶ τῶν μοναχῶν πολλοί, ὅλοι ὁμοῦ περὶ τὰς 8,000. Καὶ ὁ μὲν Μπαίλος τῶν Οὐζνετῶν Ἰερώνυμος ὁ Μινόττος, ἐτάχθη φυλάσσειν τὰ περὶ τὰς Βλαχέρνας μέρη καὶ τὰ ἐκεῖσε παλάτια, ὅπου κατώκουν συνήθως περὶ τοὺς τελευταίους χρόνους οἱ Αὐτοκράτορες. Ὁ δὲ τῶν Κατελάνων (Ἰσπανῶν) Κόνσουλός Πέτρος ὁ Ἰουλιανὸς τὰ μέρη τοῦ Βουκολέοντος (Κάτεργα-λιμανέ) καὶ μέχρις ἐγγύς τοῦ Κοντοσταλίου. Ὁ δὲ Ἰάκωβος Κονταρῖνος, περὶ τὸν ἐξω λιμένα (Ναρλὺ-καπού ἢ Βλάγκα-μπαστάν) καὶ ἕως ἐγγύς τῶν Ὑψωμαθείων. Μαυρίκιος δὲ ὁ Καταναῖος, ὁ ἐκ τῆς Αἰγυρίας, τὰ περὶ τὴν πύλην τὴν λεγομένην Χρυσῆν καὶ τὸ Ἑπταπύργιον ἄχρι τῶν Πηγῶν (Μπαλυκλύ). Παῦλος δὲ καὶ Ἀντώνιος καὶ Τρωῖλος, οἱ αὐτάδελφοι, οἱ ἐπιλεγόμενοι Βοεχιάρδι, τὰ τείχη τὰ περὶ τὴν τῆς Ἀδριανουπόλεως πύλην. Θεόφιλος δὲ ὁ Παλαιολόγος, κατὰ τὰ μέρη τῆς πύλης τῆς φρουρῆς πρὸς Σηλυμβρίαν. Ἰωάννης δὲ ὁ Ἰουστινιανὸς (Giustiniani), ὁ ἐπικαλούμενος Λόγγος, ναύαρχος τῶν ἐκ τῆς Αἰγυρίας δύο νεῶν, μὲ τριακονσίους ἐκλεκτοὺς ἄνδρας Ἑλληνας τε καὶ Ἰταλοὺς, τὰ περὶ τὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ, ὅπου ἦτον ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος. Καὶ τῷ ὄντι ὁ Ἰουστινιανὸς ἐφάνη μέχρι τινὸς ἄξιος τῆς τιμῆς ταύτης, διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ φρόνησίν του· ἀλλ' ὕστερον... πλὴν

ὅς μὴ προλαμβάνωμεν τὴν σειράν τῶν συμβάντων. Θεόδωρος δὲ ὁ ἐκ τῆς Καρύστου, τοξότης ἀριστος, καὶ Ἰωάννης (Jean Graut), Γερμανὸς ἀνὴρ, πυροβολιστὴς δεξιότατος (διότι εἶχον καὶ οἱ ἡμέτεροι ὄχι μόνον πυροβαλίστρας, ἀλλὰ καὶ τηλεὄλα μικρὰ, τῶν ὁποίων ὅμως τὴν χρῆσιν ἀπεποιήθησαν ἐπειτα, ὡς κλονούντων κατ' ἐκάστην ἐκπυροκρότησιν τὰ τείχη), εἰς τὰ μέρη τῆς τῶν Καλιγαριῶν πύλης, τῆς ἄλλως Καρσίας, περὶ ἧς εἶπομεν. Ἰερώνυμος δὲ (ἄλλος οὗτος Ἰταλὸς) καὶ Λεωνάρδος De Laague, οἱ Λιγουριῖται (Γενοῦῖται), παρὶ τὰ μέρη τῆς Συλοπόρτης. Ἰσίδωρος δὲ ὁ Καρδινάλιος Ῥωσσίας, ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Κυνηγετίου (μεταξὺ Παλατᾶ καὶ Ἐἰσοῦμπ - ἐνσαρίου) καὶ ἕως τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (τῆς σημερινῆς Συλοπόρτης). Ὁ δὲ Μέγας Λούξ Λουκάς ὁ Νοταρᾶς, ἢ Λεονταρᾶς, ὁ καὶ Μεσάζων (Βεζύρης τρῶπον τινά), ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Πατρίου καὶ ἕως τῆς πύλης τῆς Ἁγίας (Ἁγία - καπουσοῦ), κυρίως δὲ περὶ τὴν Βασιλικὴν (τὴν νῦν Παλατᾶ) πύλην, ὅπου καὶ εὐρέθῃ ἀλωθείσης τῆς πόλεως. Εἰς δὲ τὰ μέρη τὰ περὶ τὴν πύλην τὴν καλουμένην Ὀραϊάν ἢ Ἐβροζίν (τὸ νῦν Μπαγτσέ - καπουσοῦ) διωρίσθησαν φυλάττειν οἱ ναύκληροι καὶ ναῦται καὶ κυβερνήται τῆς νεῆς τῆς ἀπὸ τῆς Κρήτης. Τὸν δὲ κατὰ μέσον τοῦ βύματος τῆς θαλάσσης πύργον (Κχιζ - κουλέν) ἐνπιστεύθησαν εἰς τὸν πλοίαρχον τῶν Ἑνεσικῶν τριηρέων, Γαβριήλ τὸν Τριούζανον, ἔχοντα ὑπ' αὐτὸν πεντήκοντα ἀνδρας.

Τίποτε, ἐνὶ λογῆ, δὲν παρημέλησεν ὁ μακάριος Κωνσταντῖνος ἵνα καταστήσῃ ἀξιόμαχον ὅπως τὴν περὶ τὴν πόλιν, τῆς ὁποίας ἐπιπρωτοὶ νὰ μακρύνῃ μόνον τὴν ἀγωνίαν, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ τὴν σώσῃ.

Πρὸ πάντων ὅμως ἠγωνίζετο νὰ διατηρῇ τὴν εἰρήνην, καὶ σύμπνοιαν μεταξὺ τῶν προμάχων τούτων τῆς πόλεως, οἱ ὁποῖοι, φύρμα σύγκλυδος ὄχλου, ἐκ διαφόρων ἐθνῶν καὶ γλωσσῶν καὶ θρησκευμάτων συμμαχίαν, δὲν ἔπαυον, καὶ εἰς αὐτὰ τῆς ἀγύσσου τὰ χεῖλη, νὰ λογομαχῶσι περὶ . . . δογματίων καὶ τῆς ἀπαισίας ἐκείνης ἐκώπεως, διηρημένοι εἰς Ἑνωτικούς καὶ Σχισματικούς, εἰς Ζουμίτας καὶ Ἀζουμίτας!

Ναὶ! ἡ ἀδέκαστος ἱστορία ὀφείλει νὰ τὸ δικαιώσῃ πρὸς καταρτισμὸν τῶν ἐπερχομένων γενεῶν, ὅτι, ἐν ᾧ ὁ δυστυχὴς Λύτοκράτωρ ἐπροσπάθει μὲ τὸ παράδειγμα του, συμβουλαίων καὶ δημοσίων καὶ κατ' ἰδίαν, πικραλῶν καὶ ὀρκίζων μετὰ δακρύων πωλάκις, καὶ πάντας ὁμοῦ καὶ ἕνα ἕκαστον, νὰ λησμονήσῃ τὰς θρησκευτικὰς λογομαχίας καὶ τὰς ἐκ τούτων ἀντιπαθείας, ὁ Κύρ Λουκάς ὁ Νοταρᾶς « τὸν σουτὸν ἐτόλμησεν εἰπεῖν (μεταχειρίζομαι αὐτὰς « τοῦ ἱστορικοῦ Λούκα τὰς λέξεις), ὅτι « Κραιττόν « περὶν ἐστὶν εἰδέναι ἐν μέσῃ τῇ πόλει φακισλίον « βασιλεῦον Τούρκων ἢ καλύπτραν Λατινικὴν. Ἄλλ' « ἐπληρώθη (ἐξακολουθεῖ ὁ αὐτὸς ἱστορικός) εἰς αὐ- « τὸν ὕστερον τὸ τοῦ Ἡσαίου « Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχον- « ται, καὶ λήφονται πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ σου, καὶ « ὅσα συνήγαγον οἱ πατέρες σου ἕως τῆς ἡμέρας

« ταύτης εἰς Βαβυλῶνα ἤξει, καὶ οὐδὲν οὐμὴ κατα- « λειφθή. Καὶ ἀπὸ τῶν τέκνων σου τῶν ἐξερχομένων « ἀπὸ σοῦ, ὧν γενήσεις, λήφονται, καὶ ποιήσουσι « σπάρδοντας ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Βασιλείως τῶν Βαβυ- « λωνίων! (*) »

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον τότε δὲ, ἀσφαλίσας, ἐκ τῶν ἐνόητων, τὴν πόλιν ὁ Κωνσταντῖνος, καὶ μὴ φοβούμενος τόσον ἀπὸ τῶν πρὸς τὴν θάλασσαν μερῶν, ἐστρεψεν ὅλας τὰς δυνάμεις πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν καθημέραν προσβολῶν τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τῶν τειχῶν τῶν πρὸς τὴν Ἰερᾶν.

Πρὸς κατανόησιν ὅμως τῶν διαφόρων περιπετειῶν τῆς πολιορκίας ταύτης, ἀνάγκη νὰ γνωρίζωμεν ὅτι τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰ πρὸς τὴν Ἰερᾶν ἦσαν, καὶ κατὰ μέρος εἶνε ἀκόμη τριπλᾶ. Πρῶτον τὰ ἐνδοτάτα, πολλὰ ὑψηλά· δεύτερον, τὰ παράξω αὐτῶν, χαμηλότερα· καὶ τρίτον, τὸ λεγόμενον Πειρὸν (courline ἢ faux mur), « εἰς ἀνδρομήκεις ἐγειρόμενον ὕψος, » κατὰ τὸν Γρηγοράν· ἀμέσως δὲ περὶ τὴν κρηπίδα τοῦ τειχίου τούτου ἦτο· ἡ τάφρος, πλατυτάτη καὶ βαθυτάτη. Τὸ μεταξὺ δὲ τῶν πρώτων καὶ τῶν δευτέρων τειχῶν διάστημα ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν Ἰστωρικών Περιβολος, καὶ εἰς αὐτὸν ἐξερχόμενοι οἱ Γραικοί, μετὰ τὴν κατάπτωσιν τῶν ἐκτὸς τειχῶν, συνεπλέκοντο συχνάκις μετὰ τῶν Τούρκων, καὶ ἐδῶ ἐφρονεῖθη καὶ ὁ Λύτοκράτωρ, καθὼς θέλομεν ἀκολουθῶντες ἰδεῖ.

Πρῶτον λοιπὸν ἔργον τῶν Τούρκων ἦτον νὰ κρημνίσωσι τὰ ἔξω, τὰ χαμηλότερα, τείχη, καὶ τότε νὰ δοκιμάσωσιν ἐφοδὸν κατὰ τῶν ἐντὸς. Ἐξηκολούθησαν λοιπὸν πλήττοντες αὐτὰ μὲ τὰ τηλεβόλα, καὶ ἐπροξένουν κάποιαν βλάβην· ἀλλ', ἀπειροὶ ἀκόμη τῆς διὰ κανονίων τειχομηχίας, δὲν κατώρθωσαν ὅσον ἤθελον. Τότε εὐρεθείς εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν Οὐγγρὸς τις ἀπειτακλμένος ὡς πρὸς οὐδὲν ἐκ μέρους τοῦ περιφρήμου Οὐνιάδου, τὸν ὁποῖον οἱ Τούρκοι καὶ Οὐγγροὶ ἴστικον ἀποκαλοῦσιν, ἐσυμβούλευσε τὸν Οὐρβανὸν νὰ διευθύνη τριγωνοειδῶς τὰς βολὰς του, ρίπτων μίαν μὲν σφαῖραν ἐντεύθεν, ἄλλην δὲ ἐκείθεν, καὶ τρίτην, τὴν μείζονα, κατὰ μέτρον καὶ οὕτω κα-

(*) Ὅταν παραηγήσῃ τις ἀπ' ἐνδε ὁπόσων δεινῶν παροίτιος ἔργον εἰς τὸ γένος μας ἡ ἐξηκονταετής Λατινοκρατία ἐκείνη, καὶ οἱ Σταυροφορικοὶ λεγόμενοι πόλεμοι, καὶ πρὸς τὰ τῶν χρόνων ἐκείνων συμβῶντα παραβῆλῃ τὰ συμβαίνοντα κατ' ἡμᾶς, ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ Νοταρᾶς εἶχε δίκαιον. Καὶ τῷ ὄντι, ὑπὸ τοὺς Τούρκους, σθεθεθέντας πάντοτε καὶ παντοῦ τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας τῶν ὑποταγέντων αὐτοῖς ἐθνῶν, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀειτήρησεν ἀπαραχέρακτον τὴν θρησκείαν του καὶ τὴν γλῶσσάν του καὶ ἐπομένως τὴν ἐθνικότητά του· ἐν ᾧ ὑπὸ τοὺς Λατίνους καὶ τὴν Παπικὴν διαποσίαν, ἔχουσαν δόγμα τὸ « ἀνάγκασον εἰσελθεῖν, » ἄδηλον εἴαν ἔμενε μέχρι σήμερον καὶ τὸ ὄνομά του. Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἔρκει νὰ βίβῃ τις μόνον βλέμμα ἐπὶ τῆς μεταμβοιῆς Ἰταλίας (τῆς κληθείσης ποτὲ Μεγάλῃς Ἑλλάδος), τῆς Σικελίας καὶ Κορσικῆς, ὅπου μεταξὺ τούτου πλήθους ἐποικισάντων καὶ μεταναστευσάντων Ἑλλήνων, ἀπεσβέσθη ἐκ συστήματος καὶ προθέσεως πᾶσα Ἑλληνικὴ ἐθνικότητος ἰδίᾳ. Σημειωτέον δὲ ἐπὶ πάντιν, ὅτι καὶ ὁ ἱστορικός Λούκας ἦτον ἐκ τῶν λατινιζόντων.

τιώρῳσαν νὰ κρημνίσωσι τοὺς δύο, τοὺς τῶν ἐξωτερῶν τειχῶν (ἐννοεῖται), πύργους, τοὺς ἐκατέρωθεν τῆς τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ πύλης, καὶ νὰ καταστήσωσιν ἄποπτα τὰ δεύτερα ἢ ἐνδοτέρω τείχη.

Τότε διέταξεν ὁ Σουλτάνος νὰ συγχώσωσι καὶ καταστήσωσι βατὴν τὴν τάφρον, γεμισθεῖσαν κατὰ μέρος καὶ ἀπὸ τῶν κρημνισμάτων τῶν πύργων, καὶ τὸ ἐξέτελεσαν μὲ τὴν προθυμίαν, ὥστε μετεχειρίσθησαν ὄχι μόνον μέρη τῆς ἀποσκευῆς καὶ τῶν σιτηνῶν, καὶ τὰ πτώματα τῶν φονευμένων, ἀλλὰ καὶ ζῶντας συνέχωσαν τῶν πληγωμένων καὶ ἀδυνατωτέρων πολλοὺς, ἐπικαταλαμβάνοντες οἱ δεύτεροι τοὺς πρώτους.

Γεμισθείσης δὲ τῆς τάφρου, καὶ τοὶ γενναῖως ἀνθισταμένοι τῶν ἡμετέρων, καὶ προξενούντων μεγίστην θραῦσιν, διέταξε καὶ ἔσφαραν τὴν μεγίστην τῶν μηχανῶν, πύργου εἶδος κινουμένου διὰ τροχῶν καὶ ἔχοντος ἐνδοθεν αὐτοῦ στρατιώτας, περιεκαλυμμένου δὲ πρὸς τὸ προσβλητὸν ἀπὸ τῶν τειχῶν αὐτοῦ μέρος μὲ τριπλᾶς βῶν βύρσας, καὶ τὴν ἐπλησίασαν πρὸς τὸ τείχος.

Ἄλλ' οἱ πολιορκούμενοι, καὶ πρὸ πάντων ὁ ἀνάματος Ἰουστινιάνης, κατιώρῳσαν ὄχι μόνον τὸν πύργον νὰ πυρπολήσωσιν, ἀλλὰ νὰ ἐκκενώσωσι καὶ τὴν τάφρον διὰ νυκτός, ὀρύξαντες ὑπόνομον ἔσωθεν, καὶ ὑφελκύσαντες τὸν χοῦν, καὶ ἐπὶ πᾶσι νὰ ἀνυψώσωσιν ἀντὶ τοῦ καταβλήθέντος ἔπιρον τείχος ἐκ σάκων καὶ πίθων ξυλίνων γεμάτων χώμα.

Τότε ἐδοκίμασεν ὁ Σουλτάνος νὰ διούξη ὑπόνομον ἄλλ' ὁ Γερμανὸς Γραυὶ ἐνόησας τὴν πράξιν, ἔσκαψε καὶ αὐτὸς ἔσωθεν τῶν τειχῶν ἄλλην ὑπόνομον ἀντικρὺ τῆς τῶν Τούρκων, καὶ διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρός κατέκαυσε πλῆθος τῶν ἐργαζομένων ἐντὸς αὐτῆς.

Ἦρχισε τότε ὁ Σουλτάνος νὰ συλλογίζηται, καὶ τὰ στρατεύματα νὰ γογγύζωσι, καὶ εἰς τὴν ὀρμὴν τοῦ θυμοῦ του, εἶπε, λέγουσιν, ὅτι « εἴαν καὶ οἱ 37, » 000 Προφῆται μοι ἔλεγον ὅτι οἱ ἄπιστοι ἐμύλλον » νὰ ἀνθέξωσι τόσον καιρὸν, ἦτον τῶν ἀδυνάτων νὰ » τὸ πιστεύω. »

Τὴν ἀθυμίαν ταύτην τῶν Τούρκων προσεπνύησαν ἐτι μᾶλλον καὶ ἕτερον τι συμβᾶν κατὰ θαλάσσαν. Τρία ἢ κατ' ἄλλους, τέσσαρα μεγάλα Γενοσητικὰ πλοῖα ναυλωμένα πρὸ καιροῦ ἐπὶ ταύτῳ παρὰ τοῦ Ἀυτοκράτορος, προσλαβόντα καθ' ὁδὸν καὶ μίαν ἄλκαδα βασιλικὴν σιτοφόρον ἐκ Σικελίας, ἀνηγγέλθησαν ὑπὸ τῶν σκοπῶν τοῦ Σουλτάνου, ἐρχόμενα εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου πρὸς βοήθειαν τῶν Χριστιανῶν. Διέταξε λοιπὸν ἐν τῷ ἔμα νὰ ἐκπλεύσωσι κατ' αὐτῶν αἱ τριήρεις του, καὶ νὰ τὰ κυριεύσωσιν αὐτανδρα, ἢ νὰ τὰ πυρπολήσωσι, καὶ ἐξέπλευσε μίγα μέρος τοῦ στόλου. Ἄλλ' ὁ ναυαρχῶν τῆς βασιλεῖας νέος, τὸ ἐπιθετὸν φλεγκτανέλλας, ἦτο εἶδος Μικούλη, καὶ τὸ πλῆθος δὲν τὸν ἐτρόμαξε. Παρακολουθούμενος ὑπὸ τῶν τριῶν ἄλλων πλοίων, τῶν ὁποίων ἐναυαρχοῦν οἱ Γενοσησιοὶ Μαυρίκιος Καταναῖος Δομνίκος Νοβάρρας, καὶ Βαττίστας ὁ Βαλανέρης, καὶ ἔχων τὸν ἀνεμὸν κατὰ πρῶμναν, ἀντιστάθη ἡρωικῶς εἰς τὰς ἄλλεπαλλήλους

τῶν ἐχθρῶν προσβολάς, καὶ καταδυθείσας καὶ πυρπολήσας διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρός δύο — τρεῖς τῶν Τουρκικῶν τριήρων, καὶ φονεύσας πλῆθος τῶν ἐναντιῶν, εἰς τόσον φόβον περιέστειλε τὰς λοιπὰς, ὥστε, μὲ ὄλας τοῦ Σουλτάνου τὰς ἀπειλὰς καὶ παρακελεύσεις (θεωροῦντος ἀπὸ τοῦ παραλίου τὴν ναυμαχίαν, καὶ σφραδάζοντας ὑπὸ τοῦ θυμοῦ, ὥστε καὶ ἐπροχώρησε, λέγουσιν, ἀρκετὰ μὲ τὸν ἵππον του ἐντὸς τῆς θαλάσσης), ἐτρέπησαν εἰς φυγὴν, καὶ τὰ τέσσαρα χριστιανικὰ πλοῖα διέπλευσαν ἀσφαλῶς (*) ἄγχοι τοῦ λιμένος, γαλαρωθείσης τῆς κλειούτης αὐτὸν ἀλύσου. Ὁ δὲ Σουλτάνος ἐξεκένωσε τὸν θυμὸν του κατὰ τοῦ δυστυχοῦς ναυάρχου του Σουλεϊμάν - πασσᾶ τοῦ Νπαλτόγλου (ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἐπωνομάσθη τὸ Νπαλτᾶ - Ἰλιμάν), καὶ διέταξε νὰ τὸν στρώσωσι κατὰ γῆς, καὶ, ὑπὸ τεσσάρων κρατούμενον, τὸν ἐκτύπησεν ἑκατὸν πληγὰς μὲ τὴν χρυσὴν του κορύνην (τοποῦζι), καὶ ἤθελε τὸν ἀνασκολοπίσῃ, ἂν δὲν ἐμεσίτειον ὑπὲρ αὐτοῦ οἱ Γενίτσαροι.

Τότε ἀπεφάσισε νὰ καινοτομήσῃ τὴν ἀπίστευτον ἐκείνην μεγαλοεργίαν, ὑπερνεολκῆσας ἀπὸ τοῦ Ἰασωνίου (Δελμᾶ - μπαντοῦ) διὰ τῆς ὀπισθεν τοῦ Γαλατᾶ κοιλάδος καὶ τῆς ἐτέρας τῆς περατούμενης εἰς τὸ προάστειον τοῦ Περὶ - πασσᾶ, ὀγδοήκοντα πῶν δεριῶν του, τὰς ὁποίας ὅταν εἶδον οἱ ἡμέτεροι τὸ πρῶτὸ ἐντὸς τοῦ Κερατίου κόλπου, ἀπελπίσθησαν ἐντελῶς. Ἐπειδὴ καὶ τὰ τείχη πρὸς ταῦτα τὸ μέρος ἦσαν χαμηλότερα καὶ ἀδυνατώτερα, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατιωτῶν, ἐλαττωθέντων μάλιστα ἐν διαστήματι τῆς πολιορκίας, δὲν ἐξήρκει πρὸς τὴν φρουρὰν τῆλικαύτης τειχῶν ἐκτάσιος.

Κατισκεύασε δὲ καὶ γέφυραν ἐπὶ πίθων ξυλίνων (βουτσίων) στερεῶς συνδεδεμένων, ἐκτεινομένων ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν Περικίαν Κεραμειῶν (τὰ νῦν Τουβλασζήδικα, εἰς τὸ Κερμὶτ - τζαμισί) πρὸς τὴν πύλην τοῦ Κυνηγοῦ (Ἐϊούμπ - ἔνσαρι), καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐστήσθη μερικὰ πυροβόλα.

Τότε Ἰακώβος Κόκκος ὁ Ἐνετὸς ἀναδέχθη νὰ καύσῃ διὰ νυκτός καὶ τὴν γέφυραν καὶ τὰ πλοῖα τὰ Τουρκικὰ, καὶ ἐπὶ ταύτῳ ἐτοιμάσας τὰς μηχανὰς του (εἶδος ἡγῆθων) καὶ συμπαραλαβὼν τεσσαράκοντα τοὺς τολμηρατέρους νέους, ἐφόρμησεν, ἐπιτηρήσας ἀσίληνον νύκτα, κατὰ τῶν Τούρκων, μὲ τρία - τέσσαρα μικρὰ πλοῖα. Ἄλλ' ἐπέπρωτο, φαίνεται, νὰ κυριευθῇ ἡ πόλις, καὶ διὰ τοῦτο ἡ πράξις ἀπέτυχε, προδοθεῖσα, ὡς λέγεται, ὑπὸ τῶν ἐν Γαλατᾶ Γενοσησιῶν, ζηλοτυπούντων τοὺς Ἐνετοὺς, ἢ ἐξοικειουμένων τὸν Σουλτάνον, καὶ οὕτως εὐρεθέντες οἱ Τούρκοι ἐτοιμοὶ εἰς τὰς θέσεις των, ἐβύθησαν διὰ τῶν πυροβόλων τὰ πλοῖα, καὶ οἱ μὲν τῶν ἀνδρείων ἐκείνων ἐπνίγησαν, οἱ δὲ συναλεθθήσαν ζῶντες, καὶ τὸ πρῶτὸ ἀπεκεφαλίσθησαν ὑπ' ὄψιν τῶν ἡμετέρων, οἵτινες, πρὸς ἐκδίκησιν, ἐφόνευσαν καὶ αὐτοὶ ἀναγαγόντες ἐπὶ τῶν τειχῶν, 260 Τούρκους, τοὺς ὁποί-

*) « Naves ergo (Deo gratias non habem, nec uno saltim homine perdito; aliquod tamen vulneratis, noctu salvas cum jucunditate portum intrant, » (Leonard. Chiens, Epist.).

ους είχαν αιχμαλωτίσει εις προλαβούσας άψιμαχίας και έκδρομάς. Κατώρθωσε δὲ μόνον ὁ Κόκκος νὰ ἀνάψῃ τὴν γέφυραν, τὴν ὁποίαν ὁμοῦς ἐδόσαν μετὰ ταῦτα οἱ Τούρκοι.

Πλησιάζομεν ἤδη εἰς τὴν λύσιν τοῦ τραγικοῦ τοῦτου δράματος, καὶ μέλλει νὰ ἀνατείλῃ ἡ τελευταία διὰ τὴν χριστιανικὴν Κωνσταντινούπολιν ἡμέρα, ἡμέρα ἀποφράς, ἡ 29 τοῦ Μαΐου, τρίτη τῆς ἐξδομάδος! Πρὸ τριῶν ἤδη ἡμερῶν ὁ Σουλτάνος εἶχεν ἀποφασίσῃ τὴν γενικὴν κατὰ τῆς πόλεως ἐφοδον, καὶ διέταξε τὰ στρατεύματα νὰ νηστεύσωσι καὶ καθαρισθῶσι δι' ἀγισμῶν θρησκευτικῶν καὶ εὐχῶν· οἱ δὲ Λαροῖσαι νὰ λιτανεύωσι θεακλυτοῦντες ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ προσεζάρχοντος αὐτῶν Σέμσ-ἐδ-δίν, περιφήμου διὰ τὴν θεοφιλίαν του, καὶ οἱ ἀστρολόγοι (διότι χωρὶς αὐτῶν τίποτε οὐσιώδες δὲν ἐκτελεῖται παρὰ τοῖς Τούρκοις) νὰ καιροφυλακτῶσι τὴν αἰσίαν ὥραν. Ἀλλὰ πρὶν δοκιμάσῃ τὴν τελευταίαν ταύτην ἐφοδον, ἐμήνυσε πάλιν τῷ Κωνσταντίνῳ, πέμψας τὸν Ἰσμαήλ, υἱὸν τοῦ Ἰσφενδιγκιάρ, ὅτι, εἴαν παραδώσῃ τὴν πόλιν, θέλει σωθῆ καὶ αὐτὸς καὶ τὸ ἔθνος του· ἄλλως δὲ, ἡ μὲν πόλις θέλει παραδοθῆ εἰς διαρπαγὴν, ὁ δὲ λαὸς εἰς αἰχμαλωσίαν.

Ὁ Αὐτοκράτωρ τὴν φορὰν ταύτην οὔτε ἀπήντησε, καὶ μάλιστα, ἀφ' οὗ, καθὼς λέγουσιν, εἰς τῶν ἀρχαίων τοῦ Σουλτάνου συμβούλων, ὁ Χαλίλ-πασσᾶς, ἀπόγονος τῶν Ἰζενδερελήδων, τεσσάρων κατὰ σειράν πασσᾶδων, οἱ ὅποιοι, ἀπὸ τῶν 1386, διεῖπον κατὰ διαδοχὴν, ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν, τὴν τοῦ Βαζίρου ἀρχὴν, φιλοδωρότατος καὶ περινούστατος ἄνθρωπος, εὐδιάθετος δὲ πρὸς τοὺς Γραικοὺς ἀφ' ἀρχῆς (*), καὶ ἐναντίος εἰς τὴν κατὰ τῆς πόλεως ἐκστρατείαν, ἐμήνυσε κρύφα τῷ Κωνσταντίνῳ νὰ μὴ ἐνδώσῃ εἰς τίποτε· διότι, ἂν ἀποτύχῃ καὶ ἡ τελευταία αὐτὴ κατὰ τῆς πόλεως προσβολή, ὁ Σουλτάνος εἶχε σκοπὸν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν.

Ἄλλ' αἱ στιγμαὶ ἐμετροῦντο, καὶ ἦσαν φορικταὶ διὰ τοὺς πολιορκουμένους! Ὅθεν καὶ τὴν παραμονὴν τῆς ἐφοδου, προσδιορισθείσης τέλος ὑπὸ τῶν ἀστρολόγων, ὁ μὲν Σουλτάνος, συγκαλέσας εἰς τὴν σκηνὴν του τοὺς προὔχοντας τῶν Γενιτσαρίων καὶ τοῦ ἄλλου στρατοῦ, ἐδημηγόρησε πρὸς αὐτοὺς ἵνα τοὺς ἐνθαρρύνῃ, ὑποσχεθεὶς τὴν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας διαρπαγὴν τῆς πόλεως καὶ τὸν ἀνδραποδισμόν τῶν κατοίκων· εἰς δὲ τὸν πρῶτον ἐπισησόμενον τοῦ τείχους, τὸν βαθμὸν τοῦ Πασσᾶ, εἰς ὅλους δὲ αὐξήσῃ μισθοῦ καὶ βραβεῖα· ἄλλα· ἀπειλήσας δὲ θάνατον ἀνηλεῆ διὰ τοὺς ὑποχωρήσαντας, παρήγγειλε νὰ ἐτοιμασθῶσιν ἅπαντες, ἐπειδὴ τῇ ὑστεραίᾳ ἀπὸ πρωΐας ἐμελλον νὰ ὀρμήσωσι πανστρατιᾶ διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης κατὰ τῆς πόλεως.

Ὁ δὲ Κωνσταντίνος, ἔχων τὸν θάνατον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλλ' ἀνένδοτος, καὶ ἐλπίζων οὐχ ἦσαν εἰς τὴν θείαν βοήθειαν, συνεκάλεσε διὰ νυκτὸς εἰς τὸ παλάτιον τοὺς περὶ αὐτὸν, καὶ ἐγκαρδιώσας αὐτοὺς

διὰ χριστιανικῶν προτροπῶν, καὶ δούε καὶ λαβῶν παρὰ πάντων συγχώρησιν, καὶ οἱ λοιποὶ δὲ πάντες ἀσπασάμενοι ἀλλήλους τὰ τελευταία, ἐπορεύθησαν εἰς τὸν μέγαν ναόν, καὶ κοινωνήσαντες τῶν θείων μυστηρίων, καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ πατριάρχου λαβόντες (Ἀθανάσιος ὠνομάζετο οὗτος, δεύτερος ὑπὸ τοῦτο τὸ ὄνομα, περὶ τοῦ ὁποίου τίποτε δὲν γνωρίζομεν ἄλλο, εἰμὴ ὅτι, διαδεχθεὶς τὸν εἰς Ρώμην καταφυγόντα Γρηγόριον τὸν Μελισσηνὸν ἡ τῆς Μαμμῆς τῷ 1450 ἢ 1451, ἐφνεύθη πεθανῶς καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἀλώσεως μετὰ τσοσούτων καὶ ἄλλων), κατέλαβον τὰς ἰδίας ἕκαστος θέσεις, καὶ ἠτοιμάζοντο νὰ ἀγωνισθῶσι τὸν τελευταῖον ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγῶνα.

Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ, ἔχων περὶ αὐτὸν τοὺς εὐγενεστέρους τῶν ἀρχόντων, περιήρχετο ἔριππος δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τὰ τείχη, ἐγκαρδιώνων τοὺς φύλακας μετὰ τὴν παρουσίαν του, καὶ προλαμβάνων τὰς μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν διενέξεις.

Εἰς δὲ τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον ἐπεκράτει ἄκρα ἡσυχία, μέχρις ὅπου ὑπέλαμψεν ἡ αὐγὴ. Τότε δὲ διὰ μιᾶς ἀνακηρυξάντων, ἰὸς ἔθος, τῶν μουτζζίκων τὴν ἐωθινήν προσευχὴν, ἀλαλάζαντες πανταγῶθεν ἕως ἐκ συστήματος οἱ Τούρκοι, ὥστε τὰ περίεξ ἅπαντα ἀντηχεῖν, περιέζωσαν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἐν ἀκαρῆ τὴν πόλιν, καὶ ἄρχισεν ὁ περὶ ζωῆς καὶ θανάτου πόλεμος, τὸν ὁποῖον μᾶλλον νὰ φαντασθῆ τις δύναται ἢ νὰ περιγράψῃ. Πόσους ἔθθεν μὲν ἡ ἀπελπισία, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ τῆς ἀπολαύσεως καὶ τῆς δόξης ἐλπίς δὲν ἀνέδειξαν ἤρωας τὴν ἡμέραν ἐκείνην! Ἰδίως δὲ περὶ τὰ πρὸς τὴν ξηρὰν τείχη καὶ τὰς προειρημένας τρεῖς πύλας, καὶ κατ' ἐξοχὴν τὴν τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ, ἡ τῶν προσβάλλόντων ὄρμη καὶ τὸ ἀνένδοτον τῶν ἀποκρουόντων, ἐπεπύρεσον τὰ πτώματα ἀλλεπάλληλα, καὶ μ' ὅλον τοῦτο κἀνεὶς δὲν ὠπισθοδρόμει. Διότι, παρεκτός τῆς ἐπιθυμίας τῆς νίκης, ἦσαν καὶ οἱ Γενίτσαροι τεταγμένοι ἐσχατοὶ πάντων, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ σωματοφύλακες τοῦ Σουλτάνου (Ἀζάπιδες), κρατοῦντες αἰδηρᾶς ράβδους καὶ πλήττοντες ἀνηλεῶς τοὺς ὑποχωροῦντας. Διέταξε μάλιστα ὁ Σουλτάνος, ὥστε πρῶτοι νὰ ταχθῶσιν οἱ ὀλιγώτερον ἐμπειροπολέμοι καὶ ἀγρειέστεροι τοῦ στρατοῦ, ὥστε, ἐξαντληθέντων περὶ τὸν φόνον αὐτῶν τῶν ἀπὸ τῆς πόλεως, νὰ ἐφορμήσωσιν ἔπειτα ἀκούραστοι καὶ ἀκμαῖοι οἱ ἐκλεκτότεροι, καὶ ἰδίως οἱ ἀνυπόστατοι ἐκείνοι Γενίτσαροι, εἰς τοὺς ὁποίους ἀφείλονται κυρίως αἱ τῶν πρῶτων Σουλτάνων νίκαι.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμέτεροι δὲν ἐμάχοντο μετ' ὀλιγωτέραν ἀνδρίαν, καὶ κατεκρήμνισαν πολλάκις ἀπὸ τῶν τειχῶν τοὺς ἐπιχειροῦντας νὰ ἀναβῶσι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ ἱστορία διεῖωσε τὸ ὄνομα κελωρίου τινὸς Γενιτσαροῦ, Χασὰν τοῦ ἐκ Λοπαδίου (κώμης περὶ τὸν Ῥυνδακὸν ποταμὸν τῆς Μυσίας, τὸ νῦν Μεγαλήτσιον), ὃς τις, προσθεὶς ἐπὶ τοῦ τείχους τὴν κλίμακα, καὶ ἔχων τὸν θυρεὸν ὑπὲρ κεφαλῆς καὶ τὸ ξίφος διὰ χειρὸς, ἄρχισε ν' ἀναβαίνειν, καὶ ἤδη ἦτον περὶ τὰς ἐπάλλξεις· βλέποντες δὲ τὸ παράδειγμα του ἕως τριάκοντα ἄλλοι, τὸν συμπαρηκολούθησαν· ἀλλὰ,

(*) Ὅθεν καὶ σύντροφος τῶν Γραικῶν (Γκιπουρ - ὄρταῦ) ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων.

συντριβείας της κλίμακος, οί μὲν δεκάοκτώ κατέπεσαν σωρηδόν, ὁ δὲ Χασάνης, μείνας ἐπὶ τοῦ τείχους μετὰ τῶν ἐπιλοίπων, καὶ τοὶ πληγωμένοι βαρέως ἀνεσηκώθη σὺν ἡττον, καὶ γονατιστὸς ἐπολέμει ἀκόμη, μέχρις ὅτου συνεχώσθη ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν λίθων καὶ τῶν πτωμάτων.

Ἡ ἡμέρα ἐν τούτοις ἐπροχώρει, καὶ ὁ ἥλιος ἀνατείλας, ἥλιος τοῦ Μαΐου, τόσον γλυκὺς τὸ πρωὶ καὶ ὠραῖος εἰς τὰ μέση ἑκαίνα, ἐφώτισε τὴν φοικωδέστεραν ἀφ' ὅσας εἶδε ποτε σκηνήν. Ὁ κρότος τῶν πυροβόλων, αἱ κραυγαὶ τῶν μαχομένων καὶ πληγωμένων, ὁ καπνὸς, ὁ κοινορτὸς, πυσκιάζων τὸ περιέχον, ἀπετέλουν τὸ τρομερώτερον τῶν θιαμάτων. Καὶ ἐν τούτοις ἡ μάχη ἦτον ἀμφιβρεπής, καὶ οἱ Τούρκοι ἄρχισαν νὰ ἐνδίδωσιν, ὅταν, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα, μικρά φροκὴ ἐδάρυνε τὴν πλάστιγγα πρὸς τὸ μέρος των! Ὁ πολεμικώτατος, ὁ ἀτρόμητος Ἰουστινιάνης, ὁ πενήντα δύο ἡμέρας παλαίων στήθος πρὸς στήθος μετὸν θάνατον, πληγωθεὶς ὑπὸ μολυβδοβολῶν ὀπισθενεὶς τὸ βραχίονας, καθὼς εἶδε καταρρέων ἀπὸ τῆς πληγῆς τὸ αἷμα, κυριεύεται ὑπὸ φόβου ἀνεξήγητου, ὠχρία, ὀλιγοφυγεῖ, καὶ, λησμονήσας τὸν ἑαυτὸν του, χωρὶς νὰ λαλήσῃ εἰς κανένα τῶν ἐδικῶν του, παραίτει τὴν θέσιν του καὶ λειποτακτεῖ. Οἱ δὲ περὶ αὐτὸν, ἰδόντες τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν τὴν φυγὴν, δειλάνδρουσι καὶ διαλύονται.

Ὁ δυστυχὴς Αὐτοκράτωρ, μαθὼν τὸ πρᾶγμα, τρέχει πρὸς τὸν Ἰουστινιάνην, προσπαθεῖ νὰ τὸν ἐμψυχώσῃ, νὰ τὸν ἐπαναγάγῃ εἰς τοῦ κατήκοντος τὴν ὁδὸν, ἀλλ' εἰς μάπην ἢ δειλία εἶχε κυριεύσῃ τὸν ἄνθρωπον. Ὦθεν καὶ διαδᾶς εἰς τὸν Γαλατᾶν, ἐδραπέτευσεν ἔπειτα εἰς τὴν Χίον, ὅπου ἀπίθανε, περιφρονούμενος καὶ μισούμενος ὑπὸ πάντων.

Ὁ Σουλτάνος ἐν τούτοις, παρατηρῶν τὰ κινήματα τῶν Χριστιανῶν, καθὼς εἶδε γυμνωθέντα τὰ τείχη, ἐνόησεν ὅτι ἐγκατελείφθησαν, καὶ ἐνθαρρύνσας τοὺς Γενετάρους, ἀνεκάλεσε τὴν νίκην. Ἄρμησαν λοιπὸν πάλιν, καὶ πενήτηκοντα ἐξ αὐτῶν ἐύροντες ἀνεωγμένην τὴν καλουμένην Κερκόπορταν, παραπύλιον κεκλεισμένον πρὸ χρόνων, τότε δὲ δυστυχῶς ἀνοιχθὲν, ἵνα ἐξέρχωνται δι' αὐτοῦ ἀσφαλέστερον οἱ ἡμέτεροι, καὶ ἀποκρούωσι τοὺς Τούρκους ἀπὸ τοῦ μεταξὺ τῶν δύο τειχῶν περιβάλου, κατασταθέντος εὐεπιδάτου μετὰ τὴν κατακρήμνισιν τῶν δύο πύργων τῶν περὶ τὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ, εἰσῆλθον ἐντὸς τῆς πόλεως, καὶ τοὺς συναντήσαντας ἀποκτείναντες, ἀνέβησαν ἐσωθεν εἰς τὰ τείχη.

Οἱ Χριστιανοὶ δὲ, τρεῖς χιλιάδες περίπου τὸν ἀριθμὸν, μαχόμενοι ὁλονέν περὶ τὴν τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ πύλην, καθὼς εἶδον τὴν Τουρκικὴν σημαίαν κυματίζουσαν ὑπεράνωθεν τῶν τειχῶν, καὶ ἑαυτοὺς μεταξὺ δύο πυρῶν, οἱ μὲν πλεῖστοι καὶ ἀνδραειότεροι, καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ πρῶτος, ἀπεφάσισαν νὰ μὴ ἐπιζήσωσιν εἰς τὸν ὀλεθρὸν τῆς πατρίδος των, καὶ ἐπέπεσον εἰς τὰ ἐχθρικά στίση. Οἱ δὲ λοιποὶ ὤρμησαν πρὸς φυγὴν ἐντὸς τοῦ τείχους διὰ τε τῆς ῥηθείσης πύλης καὶ τῆς Χαρσίης, καὶ οἱ Τούρκοι κατόπισιν αὐτῶν,

Ἐκεῖ ἐγίνεν ὁ πλεῖστος ἀσάνισμὸς, συνωθουμένων συγχρόνως περὶ τὰς δύο ταύτας πύλας τῶν διωκόντων καὶ τῶν φευγόντων, καὶ ἐπαυρῆθη περὶ αὐτὰς τοσοῦτο πλῆθος πτωμάτων, ὥστε « ἤγγισαν, λέγει ἡ ἱστορικὸς, μέχρις ἀψίδων αὐτῶν τῶν τειχῶν τῆς πύλης Χαρσίης (*) καὶ τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ, ὡς » ἐφαίνετο ἐπικειμένη. »

Ἐκεῖ ἐφρονεύθησαν οἱ εὐγενέστεροι τῶν Γραικορωμαίων περὶ τὸν Αὐτοκράτορα, οἱ Καντακουζηνοί, οἱ Παλαιολόγοι, οἱ Ραούλαι, οἱ Μετοχίται κλπ. Αὐτὸς δὲ ὁ Αὐτοκράτωρ, πληγωθεὶς εἰς τὸν ὤμον, ἔπεσον ἀγνώριστος μεταξὺ πλήθους πτωμάτων, εἰς ἡλικίαν ἐπιῶν 49, ἀφ' οὗ ἐφρόνευσε πλῆθος ἐχθρῶν, μαχόμενος ἄχρι τελευταίας στιγμῆς ὡς λέων ἀπληπισμένος, καὶ δι' οὐδὲν ἄλλο παραπονούμενος, εἰμὴ διότι δὲν εὐρέθη Χριστιανὸς νὰ τοῦ ἀφαιρήσῃ τὴν κεφαλὴν.

Ἡ ἐφοδος αὕτη δὲν διήρκεσεν, εἰμὴ τέσσαρας ὥρας, ὥστε περὶ τὰς 2 μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου (7—8 πρὸ μεσημέρ.) οἱ Τούρκοι ἦσαν κύριοι τῆς πόλεως. Ἀλλὰ, μὴ πιστεύοντες καὶ αὐτοὶ ὅτι ἦσαν τόσον ὀλίγοι οἱ ἐναντίοι των, δὲν ἐπροχώρουν εἰμὴ συνηνωμένοι καὶ κατ' ὀλίγον, διαπρεθέντες εἰς τρία μέρη, καθὼς εἰσῆλθον καὶ κατὰ τρεῖς πύλας καὶ οἱ μὲν διὰ τῆς Χαρσίης ἔλαβον τὴν πρὸς τὰς Βλαχάνας καὶ τὰ ἐκεῖσε παλάτια διόνθυσιν, ὅπου ἦν καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν προμαχομένων τῆς πόλεως, καὶ ἐφρόνευσαν ἐξ αὐτῶν ἐκεῖ ἕως διαχιλίους τὸ δὲ διὰ τῆς τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ πύλης, πρὸς τὴν μονὴν τοῦ Στουδίου καὶ τὴν τῆς Χώρας τὸ δὲ τρίτον, τὸ διὰ τῆς τοῦ Ἀδριανοῦ, τὴν διὰ τῆς μίσθης καλουμένης Λεωφόρου (τὸ νῦν Διδᾶν - γισλαῦ) πρὸς τὸν Ἐπρόλοφον καὶ τὸν Ταῦρον (ἀγοραὶ καὶ αἱ δύο) καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ὅπου εἶχε συναθροισθῆ ὅλον σχεδὸν τὸ ἀπόλοιον πλῆθος, γυναῖκες, παιδία, γέροντες καὶ ἰσχυμένοι, καὶ ἐκλεισθήσαν χιλιάδες ἐντὸς τοῦ ναοῦ, περιμένοντες τὴν δι' Ἀγγέλου ἀπαλλαγὴν των, κατὰ τινὰ παλαιὸν χρῆσμον, καὶ ὃν οἱ Τούρκοι, ἀφ' οὗ φθάσωσιν ἄχρι τοῦ Ταύρου καὶ τοῦ Πορφυροῦ Κίονος, ἐμίλλον νὰ τραπῶσι δι' ἐμφανίστως Ἀγγέλου κτλ. κτλ.

Ἐκεῖ φθάσαντες οἱ Τούρκοι καὶ συντρίψαντες τοῦ μεγάλου ναοῦ τὰς πύλας, ἤχημαλώτισαν τὸ πλῆθος, δένοντες ἀνὰ εἴκοσι καὶ τριάκοντα ὄμοῦ, ὡς ἂν πρόβατα, καὶ σύροντές τους εἰς τὰς σκηνὰς των, ὅπου ἐπαυρῆθησαν ἕως 60,000 αἰχμαλώτοι.

Δὲν ἐνδιατρίβουμιν εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν δεινῶν ἐκείνων, τὰ ὅποια τῆτοι διέγραφαν, καὶ τὰ ὅποια συμπιραίνονται καὶ ἄλλως, ὅταν τις ἀναλογισθῇ ὅτι οἱ μὲν καθόντες ἦσαν κάτοικοι τῆς πολυανθρωποτέρας τῶν πόλεων, τῆς ἐπὶ ἑνδεκα αἰῶνας καθέδρας τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας οἱ δὲ παρθηταί, Τούρκοι, καὶ Τούρκοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀντιγράφουμιν μόνον μερικὰς λέξεις τοῦ ἱστορικοῦ Λούκα, ὡς δεῖν

(*) Γράφουν τιὰς ἀντὶ τούτου, καὶ ἐδῶ καθὼς καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Βυζαντινῆς, Χρυσῆς, ἀλλ' εἴνα προφανῆς ἁλόθος καὶ σύγχυσις ἰδεῶν καὶ χρόνων καὶ τόπων.

μα τῆς θηριωδίας αὐτῶν καὶ τῆς ὕβρεως. « Καὶ ἦν
 » ἰδεῖν ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων, ἓνα φοροῦντα
 » σάκκον ἀρχιερατικόν, καὶ ἕτερον ζωννύμενον
 » ἐπιτραχήλιον χρυσοῦν, ἔλκοντα κύνας ἐνδεδυ-
 » μένους ἀντὶ σαγισμάτων ἀμνοῦς χρυσοῦφάντους.
 » Ἄλλοι, ἐν συμποσίαις καθήμενοι, καὶ τοὺς ἐξ-
 » οὺς δίσκους ἐμπροσθεν σὺν διαφόροις ὀπώραις
 » ἐσθίοντες, καὶ τὸν ἀκρατον πίνοντες ἀπὸ τῶν
 » ἱερῶν κρατῆρων. . . Τὰς δὲ εἰκόνας, ἀφαιροῦν-
 » τας ἀπ' αὐτῶν τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον,
 » πυρὶ παραδίδόντες, σὺν τῇ ἀναφθείσῃ φλογὶ
 » κρέα ἐφώντες ἤσθιον. »

Περὶ δὲ τὴν ἀγδὸν ὥραν (2—3 M. M.) εἰσήλασε
 θριαμβευτικῶς καὶ ὁ Σουλτάνος τὴν πόλιν, καὶ διευ-
 θύνθη πρὸς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, καὶ εἰσελθὼν ἐφιπ-
 πος ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἐπέβησεν ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέ-
 ζης (*), καὶ ἐπ' αὐτῆς γονατίσας, ἐτάλεσε τὴν συν-
 νῆν του προσευχῆν (ναμάζ), ἐν ᾧ ὁ πρῶτος τῶν
 παρ' αὐτῷ μουσουλμάνων ἀνεκήρυττεν ἀπὸ τοῦ ἁμθιως
 τὴν ὁμολογίαν τῆς Τουρκικῆς πίστεως.

Καθιερώσας δὲ διὰ τῆς τελευταίας ταύτης τὸν πε-
 ριώνυμον τοῦτον ναὸν εἰς τὴν Τουρκικὴν λατρίαν,
 ἐπισκέφη τὸ παλάτιον τῶν Αὐτοκρατόρων, ἐπὶ τοῦ
 ὁποῖου καὶ ἐπέγραψε τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο Περσικὸν
 δίστιχον:

- Αἱ ἀράχαι ἐξόφρασαν τὰ ὄφρατά των εἰς τὰ πα-
 λάτια τῶν Κισσάρων.
- Οἱ δὲ πύργοι τῶν Ἐφρασιγιάμπ (***) ἀντήχησαν ἐκ
 τῶν νεκτεριῶν κραυγῶν τῶν γλαυκῶν.

Ἐφρόντισεν ἔπειτα νὰ ἐρευνηθῆ τί ἀπέγινεν ὁ Αὐ-
 τοκράτωρ, ὑποπτεύων μήπως διεσώθη. Πληροφορη-
 θείς δὲ ὅτι ἐφρονεῖται, διέταξε νὰ εὑρεθῆ τὸ πτώμα
 του, καὶ ἀνεγνωρίσῃ ἢ ἀπὸ τῶν ἀετῶν, τοὺς ὁποῖους
 ἔφερε κεντητοὺς πρὸ τῶν κνημιδίων (τσαγγίων) του,
 ὡς μόνον σύμβολον διακρίσεως. Προστάξας δὲ νὰ
 εὑρεθῆ καὶ ἡ κεφαλὴ του, περιήνεγκεν αὐτὴν ἐπὶ δό-
 ρατος δι' ὅλου τοῦ στρατοπέδου, καὶ, ἀφ' οὗ τὴν ἀ-
 φῆκεν ἐκτεθειμένην ἕως ἐσπέρας εἰς τὸν κίονα τοῦ Ἰ-
 ουστινιανοῦ, τὸν ἰστάμενον τότε ἐν τῇ παρὰ τὴν Ἁ-
 γίαν Σοφίαν πλατείᾳ τοῦ Αὐγουσταίου, ἐπιμύθε,
 λέγουσιν, αὐτὴν καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς τὴν
 Περσίαν, εἰς σημεῖον τῆς νίκης του. Τὸ δὲ σῶμα διέ-
 ταξε νὰ ταφῆ μετὰ τὰς ἀνησούσας τιμὰς (***), καὶ ἐ-
 ξῆλθεν εἰς τὰς σκηνάς του.

Τὴν δὲ δευτέραν ἡμέραν εἰσήλθε πάλιν, καὶ πε-
 ριήλθε τὴν πόλιν ἄπασαν, ἐμποδιζὼν τὴν σφαγὴν
 τῶν κατοίκων καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν οἰκοδομιῶν,
 καὶ παρηγορῶν τοὺς διασωθέντας, ἐν οἷς ἦτον καὶ
 ὁ Δουξ Νοταρᾶς, παραδοθεὶς ἐκ τοῦ πύργου, εἰς τὸν

(*) Ὁ Δουκὸς λέγει ὅτι περὶ εἰσήλθειν εἰς τὸν ναὸν,
 καὶ ταῦτο φαίνεται πιθανώτερον.

(**) Παλάτιον μυθολογικὸν μοχθηροῦ τινος καὶ ἰσχυροῦ
 μονάρχου τῆς Περσίας.

(***) Ὁ Φραντζῆς, ὅπως ὑπερέθεσεν εἰς τὴν κηδεῖαν
 τούτου, ἀπεισιώπησεν, ἐπιτόδες, ὡς φαίνεται, τὸν τόπον ὅ-
 που ἔταρξεν ὁ αὐτοκράτωρ, ὑποπτεύων, μήπως τυμθιρω-
 χηθῆ καὶ τοῦ εὐσεβοῦς ταύτου ἀνακτος τὸ λείψανον, καθὼς
 αἰσῶν του προκατόχων ἐπὶ τῆς Λατινικρατίας.

ὁποῖον εἶχε καταφύγη πανοικεισία, μετὰ υἱὸν τοῦ
 Μουσλήμ, υἱοῦ τοῦ Σουλτάν Βαγιαζήτῃ, τὸν Ὀρχάν,
 διαμένοντα πρὸ πολλοῦ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει,
 ὅπου εἶχε καταφύγη μετὰ μίαν του ἀδελφῆν, μετὰ θά-
 νατον τοῦ πατρὸς των. Καὶ αὐτὸν μὲν ἐφόνευσαν
 πρὶν, ἐν ᾧ διεδίδρασκε μετημφισιμένος· τὸν δὲ Νο-
 ταρᾶν ἐνεβάρρυνε τοκαταργᾶς ὁ Σουλτάνος, μαθὼν
 ὅτι εἶχε θησαυρῶν πλῆθος ἐναποκεείμενον, καὶ εἰς τὴν
 οἰκίαν του μάλιστα ὑπήγε, καὶ τὴν μητέρα του
 ἐπισκέφη καὶ παρηγόρησεν ἀσθενοῦσαν. Ἀλλὰ μετ'
 ἡμέρας, εἶτε μαθὼν ὅτι μέγα μέρος τῶν θησαυρῶν
 του εἶχε προῦπεκθέσει μετὰ τῆς θυγατρὸς του (*)
 εἰς Οὐνετιάν, εἶτε θυμωθεὶς διότι ὁ Δουξ δὲν ἔστερ-
 ξε νὰ σταίλῃ πρὸς αὐτὸν, ὀργιάζοντα ἐν Βλαχέρναις,
 τὸν μικρότερον τῶν υἱῶν του, εἶτε ἀπλῶς ὑποπτεύων
 τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρός, καὶ θέλων νὰ ἐξαλείψῃ πᾶν
 ἶχνος τῆς ἀρχαίας τῶν Γραικοβυζαντινῶν εὐκλείας,
 τὸν ἔφερεν ἐμπροσθέν του, καὶ ἀφ' οὗ τὸν ὠνειδισεν
 ὡς ἀγνώμονα καὶ φιλόργυρον, ἐπρόσταξε νὰ τὸν ἀ-
 ποκεφαλίσωσι, καὶ τοὺς υἱούς του, καὶ τὸν γαμ-
 βρόν του τὸν Καντακουζηνόν.

Οὕτως ἔπεσεν ἡ Ῥωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία, τελει-
 ώσασα, λέγει ὁ Μοντέσκιο, ὡς ὁ Ῥήνος, ὅστις περὶ
 τὰς ἐκβολὰς του, ἀπὸ πλευστοῦ ποταμοῦ, κατανατᾶ
 νὰ ἀφανισθῆ εἰς τέλματα καὶ εἰς ἔλη.

Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κωνσταντινοῦ Παλαιολό-
 γου μένει, καὶ πρέπει νὰ μένη, ἀείμνηστον, καὶ ὁ
 ἥρωϊκὸς θάνατός του ὑπάρχει διαμαρτύρησις αἰωνία,
 γραμμῆν μετ' αἵματηρὰ γράμματα ἐπὶ τῆς τοῦ Ἁγίου
 Ῥωμανοῦ πύλης.

Ἐγράφη τῷ 1818 κατὰ μῆνα Μάρτιον.

ΙΟΥΔΑΙΚΑ.

—ο—

Τὴν 10 τοῦ μηνὸς Τισρί, ἦτοι περὶ τὰ τέλη τοῦ
 ἡμετέρου Σεπτεμβρίου, μίαν ὥραν πρὸ τῆς δύσεως
 τοῦ ἡλίου, ὅλοι οἱ Ἰσραηλίται συνέρχονται εἰς τὴν
 συναγωγὴν διὰ νὰ παρασταθῶσιν εἰς τὴν τελευταίαν τῆς
 ἑορτῆς τῆς Μεγάλῃς Σηγηνώμης.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἡμέραν ἐξίλασμοῦ, οἱ Ἰσραη-
 λίται εὐχονται πρὸς θεὸν ὑπὲρ τῆς ἀφέσεως τῶν πα-
 ραπτωμάτων ὅσα ἐπραξαν ἐντὸς τοῦ ἔτους, αἰτοῦν-
 τες ταυτοχρόνως τὴν συγχώρησιν καὶ ἐκείνων πρὸς
 αὐς ἡμᾶς. Τὴν διὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην δια-
 τεταγμένην νηστείαν φυλάττουσιν ἐν γένει ὅλοι, καὶ
 αὐτοὶ οἱ μᾶλλον ἐλευθερόφρονες Ἰουδαῖοι. Ἐκαστος
 αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἡλικίας δεκατριῶν ἐτῶν, ὀφείλει νὰ

(*) Ἄνω ὀνομάζετο αὐτὴ, καὶ διὰ προτροπῆς αὐτῆς ἐ-
 τρωπώθη τῷ 1479 Ἐνετίαις τὸ Μέγα Ἐτυμολογικὸν ὑπὸ
 Ζαχαρίου Καλλιέργου τοῦ Κρητός.